

PARS SECUNDA.

DE ONTOLOGIA

METAPHYSICA.

Sub nomine *metaphysicae* multi nunc quamdam sibi fingunt scientiam subtilem, abstractam, intricatam ac inutilem, opinionibus contradictoriis et speculativis systematisbus sese destruentibus securientem. Fatendum est vulgare hoc praejudicium omni fundamento destitutum non esse: plurimi namque auctores non paucas hujus generis quæstiones tractant, et in obscuras interminabilesque disputationes abeunt. Nos vero ab hujusmodi controversiis abstinentem ducentes, solummodo veritates gravis momenti, quæ in hac parte philosophiae tractari solent, dilucide et, quantum poterimus, solide conabimur astruere.

Vox *metaphysica* ex duobus vocabulis græcis, *μετά*, *supra*, et *φύσις*, *natura*, formatur. Per naturam vulgo intelligitur mundus sensibilis, seu materialis.

Metaphysica igitur est scientia de entibus supra naturam corpoream positis tractans. Duplici modo ens a natura corporea distingui potest, scilicet, per mentis abstractionem, ut finitum in genere, quod extra mentem illud concipientem non existit, et per naturam suam; tales sunt substantiæ incorporeæ, nempe, Deus, angeli et mentes humanæ. Unde metaphysica in duas partes communiter dividitur, videlicet, in metaphysicam *generalem*, quæ de ente abstracto disserit, et in metaphysicam *specialem*, quæ de entibus a materia ex natura sua segregatis tractat: prior vocatur *ontologia* et posterior *pneumatologia*.

DISSERTATIO PRIMA.

DE ONTOLOGIA.

Ontologia, a verbis græcis λόγος et ὄν, idem significat ac sermo de ente, et definiri potest: *Scientia rerum et eorum relationum in genere*. Dicimus *in genere*, quatenus ad classes quasdam seu species reducuntur propter qualitates ipsis communes. In ea dissertatione, semper ab existentia abstrahemus, quæ quidem, ut videbitur, mere possibilis esse potest, si agitur de entibus contingentibus; necessaria vero est, si de ente *simpliciter* seu infinito, cuius ipsa idea existentiam importat. De entibus sic abstracte consideratis idea positiva haberi potest, et ideo, huic dissertationi titulum deditus de *ontologia*, sive *ente in genere*. Pauca in ea dicemus eaque trademus tanquam prolegomena ad *pneumatologiam*, quæ est proprie metaphysica, agemus ergo breviter in quinque capitibus, 1º de notione, essentia et possibilitate entis in genere; 2º de ejus causis et effectibus; 3º de ejus speciebus; 4º de ejus proprietatibus, et 5º de spatio et duratione.

CAPUT PRIMUM.

DE NOTIONE, ESSENTIA ET POSSIBILITATE ENTIS
IN GENERE.

Ens dicitur quidquid existit vel existere potest. Notio entis est prima omnium notionum, non eo sensu quod ab initio sit expressa in mente, vel in primo rationis exercitio explicite agnoscatur; sed, cum nihil possimus cogitare quin sit ens quoddam, sequitur notionem entis prioritate rationis omnem cogitationem praecedere aut saltem in ea includi et cum ea se exhibere.

Ens quibusdam attributis in esse suo determinatur:

porro haec attributa vocantur ipsius *essentia*. Essentia igitur est complexio attributorum sine quibus res nec esse nec concepi potest. Sic essentia hominis consistit in intelligentia et in animalitate. Possibilitas est consensio attributorum inter se, quia quando attributa non sibi contradicunt neque sese destruunt, ad existentiam adduci valent. Sic possibilis est mons aureus, impossibilis vero circulus quadratus.

Quærere solent metaphysici an rerum possibilitas et essentia ab omnipotenti Dei pendeant.

R. 1º. Si supponeretur Deum non existere, nulla res possibilis esset, quia Deus est suprema veritas et fons unicus omnium entium existentium et possibilium.

R. 2º. Possibilitas rerum ab omnipotenti Dei non pendet: nam 1º impossibile percipi non potest ut possibile: at si possilitas rerum ab omnipotenti Dei penderet, impossibile percipi, etc.; v. g., percipi posset mons sine valle, baculus sine duobus extremis, circulus quadratus, etc., quod evidenter repugnat. 2º Omnipotenti Dei exerceri non potest sine voluntate; voluntas agere non potest sine cognitione objecti; objectum autem cognosci non potest, nisi sit possibile: ergo omnipotenti Dei supponit et non facit rerum possibilitatem. 3º Si possilitas rerum a voluntate Dei penderet, mutabilis foret: porro immutabilis est; nam mutari non posset quin ideae Dei mutantur, siquidem, mutatione facta, Deus perciperet ut possibile quod impossibile erat, aut vice versa: atqui dici non potest ideas Dei mutari posse. Ergo, etc. Unde omnipotenti Dei habet pro objecto quidquid possibile est; non vero impossibilia, quae nihil sunt. Hinc erravit *Descartes*, qui, falsa pietate delusus, contrarium affirmavit.

R. 3º. Duplex distinguitur essentia, metaphysica scilicet et physica: essentia *metaphysica* est ipsa attributorum consensio, et a possibilitate non distinguitur. Essentia vero *physica* est eadem attributorum consensio extra ideas posita, seu realiter existens: igitur ab existentia rerum non discrepat.

Ad essentiam metaphysicam refertur possilitas *intrinseca*, ad essentiam physicam possilitas *extrinseca*, quæ, scilicet, consideratur non abstracte, sed in ordine ad existentiam, et potentia Dei nititur.

Certum est metaphysicas rerum essentias a voluntate Dei non magis pendere quam possilitatem a qua non distinguuntur. Unde Deus, licet omnipotens, efficere non potest ut pars totius eodem toto sit major, ut triangulum, idem remanens, tribus angulis et tribus lateribus non constet, ut bis duo dent quinque, ut existat mons sine valle, etc.

Hinc rerum essentiae metaphysicæ absolutæ, æternæ, necessariæ sunt ac immutabiles: eodem modo illas semper percipimus, et perceptio nostra variari non potest, nisi quoad extensionem.

Non tamen inde sequitur plura simul existere entia æterna et infinita; nam essentiae metaphysicæ, quas Deus ab æterno videt, sunt archetypi entium possibilium, non vero entia realiter et ab æterno existentia.

Essentiae vero physicæ seu existentiae a voluntate Dei pendent: sunt igitur contingentes et mutabiles, et non nisi consequenter dici possunt immutabiles, posito vide-licet Dei decreto eas sic constitue.

Essentia igitur metaphysica prius concipitur in ente, ipsi est intrinseca et omnium aliarum entis propriatum fundamentum. In Deo autem essentia metaphysica ab essentia physica non distinguitur, quia Deus non potest esse mere possibilis.

Aliquando dicitur conceptum nostrum mensuram esse possibilitatum, non certe in eo sensu quod omnia possibilia cognoscamus, sed tantum quod ea quæ contradictoria clare percipimus, sint impossibilia.

Essentia, sive metaphysica, sive physica, dicitur etiam natura. Attamen vox *natura* majorem habet extensio-nem quam essentia: complectitur enim attributa ens constituentia et quidquid ab eis profluit. Unde ea sunt essentialia sine quibus ens nec esse nec concepi potest; et ea sunt naturalia quæ reperiuntur in ente vi ipsius

essentiae; v. g., radices, truncus, rami sunt partes arboris essentialia: talis amplitudo, altitudo, extensio, flores, fructus in tali vel tali quantitate extantes, sunt partes naturales.

Ut recte intelligatur quænam sint attributa essentialia cujuscumque rei, necesse est advertere sub quoniam respectu consideretur; inde enim amplior vel e contra minor fit hujusmodi attributorum complexio. Sic, quod constituit essentiam rei in tali classe vel genere consideratæ, non jam sufficit, si ad singulariorem speciem referatur.

Quæ ab essentia entis provenire nequeunt, et tamen existunt, videnturque quasi dona qualitatibus constitutivis superaddita, causæ supernaturali tribuenda sunt, et dicuntur supernaturalia; v. g., auxilia gratiæ ad adjuvandam naturam nobis concessa.

CAPUT SECUNDUM.

DE CAUSIS ET EFFECTIBUS ENTIUM.

Quidquid existit habet vel supponit rationem cur existat, id est, principium a quo procedat, vel causam cuius sit effectus. Illud vocatur generatim *principium* quod rationem alterius continet: quando est velut fons ex quo *aliud*, non realiter distinctum, saltem quoad ipsam substantiam, *emanat*, nomen principii retinet; sic Deus est principium possibilitatis omnium rerum, mens humana principium cogitationis, etc. Ubi vero producit *aliquid a se proprie distinctum*, habet nomen cause. Causa igitur est id cuius efficacia aliquid existit. Quod autem producitur, vocatur effectus, et ratio qua causa effectum suum producit, dicitur medium: sic artifex est causa, opus ab eo factum est effectus, et instrumenta quibus utitur sunt media.

Causa multipliciter dividitur, nempe:

1º In causam efficientem, materialem, formalem,

exemplarem et finalem. *Causa efficiens* est ea quæ sua actione producit effectum; *causa materialis* est materia ex qua res efficitur; *causa formalis* est dispositio quæ rem ad tale genus, talem speciem et tale individuum determinat; *causa exemplaris* est idea vel imago per effectum representanda; *causa finalis* est scopus ab agente intentus. Sit in exemplum statua: statuarius est causa efficiens; marmor, causa materialis; dispositio quæ efficit ut tale potius quam tale representet objectum, causa formalis; imago in mente statuarii dum agebat existens, causa exemplaris; pretium ab illo intentum vel gloria sibi proposita, causa finalis.

Causa enim intelligens non agit nisi propter finem aliquem: finis ergo habet rationem cur actio suscipiatur, ac proinde merito dicitur causa. Agens autem semper aliquid bonum intendit, quod tamen aliquando non est nisi apparens et majori bono oppositum.

Finis potest esse 1º primarius vel secundarius, et agens utrumque simul potest sibi proponere; v. g., statuarius potest intendere primario pretium et secundario gloriam, aut vice versa; 2º proximus vel remotus: proximus ille est qui immediate attenditur et ad alium refertur; remotus ille est ad quem alius refertur; v. g., finis proximus medicinæ est purgatio stomachi, remotus sanitas recuperanda, remotior obligationum status executio; 3º intermedius vel ultimus: intermedius est ille ad quem præcedens refertur, ipse ad alium referendus; ultimus ille est in quo obtainendo agens quiescit. Si ad alium sit adhuc referendus, quem tamen non actu intendimus, est relative ultimus; si ad nullum alium referri possit, est absolute ultimus; 4º operis vel operantis: prior est ipsomet effectus qui ex opere sequitur; posterior, finis quem agens intendit.

2º Causa efficiens, quæ stricte loquendo sola meretur nomen causæ, dividitur in necessariam et liberam. Est *necessaria* quando ita ex natura sua agit, ut ab effectu temperare nequeat; qualia sunt omnia corpora dum effectus naturales producunt. Causa *libera* illa est quæ ex

arbitrio potest agere vel non agere : talis est mens humana in suis determinationibus, ut postea demonstrabimus.

3º Dividitur in primam et secundam. Causa *prima* ea est quæ ab alia non pendet ut agat ; talis est solus Deus universaliter, rex respectu subditorum. Causa *secunda* est ea quæ ab alia pendet ut agat, vel saltem ab alia suam habet efficaciam : ejus generis sunt omnes causæ creatæ respectu Dei ; ministri respectu regis, etc.

4º Dividitur in causam physicam et causam moralem. Causa *physica* ea est quæ propriam et physicam exerceat actionem ; v. g., qui hominem occidit, causa est physica homicidii ; causa *moralis* est illa quæ moralem exerceat actionem ; v. g., qui jubet aut suadet hominem occidi, causa est moralis occisionis seu homicidii.

5º Dividitur in causam generalem et in causam particularem. Causa est *generalis* quando plures diversi generis producunt effectus ; v. g., sol qui ubique diffundit lumen, calorem et fecunditatem ; aqua quæ lavat, irrigat, ignem extinguit, sedat sitim, naves defert, machinas movet, etc. Causa *particularis* illa est quæ unius tantum generis producunt effectus ; talis est arbor respectu fructuum suorum.

6º Dividitur in causam per se et in causam per accidens. Causa dicitur *per se* quando producunt effectum sibi propositum vel ad quem destinatur ; v. g., si quis volens fratrem suum occidere, eum revera occidat. Si autem, volens eum defendere, illum occidat, est causa mortis *per accidens*.

7º Distinguuntur tandem causa *in actu* et causa *in potentia*, quæ voces facile intelliguntur.

Advertendum 1º causam distinguendam esse a *conditione*, licet independenter a conditione sëpe agere nequeat ; v. g., corpus suspensum non cadit, quamvis gravitas naturalis illud impellat deorsum, nisi solvatur vinculum quo detinetur ; sol non illuminat cubiculum, nisi aperiatur fenestra. Solutio autem vinculi lapidem detinentis non est causa, cum rationem effectus non con-

tineat, sed vocatur conditio *sine qua non*. Idem dicendum est de apertura fenestræ ratione luminis ; de relaxatione malefactoris in carcere detenti, qui egressus furatur, incendit, occidit ; de illo qui apponit vinum quo alter abusurus est ad se inebriandum, etc.

Advertendum 2º causam iterum distinguendam esse a mediis quibus ad effectum producendum illa utitur : media enim rationem effectus non habent, et ad eum producendum non nisi aliena efficacia concurrunt. Diximus ea aliquando vecari causam instrumentalem, sed satis improprie : nemo quippe non videt instrumenta, v. g., quibus statuarius suam elaborat statuam per se nullam vim habere, et sola operantis industria aliquid posse. Idem dicendum est de motivo quo agens determinatur, de occasione occurrente : tales circumstantiæ improprie dicentur causa impulsiva et causa occasionalis ; quia nullam de facto habent efficaciam relative ad effectum.

Media autem debent esse proportionata et causæ eis utenti et fini assequendo : alia sunt necessaria, sine quibus effectus produci non posset, et alia utilia quibus effectus facilius tantum producitur.

Advertendum 3º plures causas simul ad eumdem producendum effectum concurrendo posse sive per eadem, sive per diversa media : si se invicem adjuvent, ut duo equi eumdem currum trahentes, sunt coordinate et quasi unam causam faciunt ; si una ab alia vim operandi habeat, seriem causarum efficiunt, et dicuntur subordinatae : sic omnes causæ creatæ causæ primariæ, sive Deo, subordinatae sunt ; in mechanica varii motus sibi invicem subjecti, a primo motore pendent, videlicet ab aqua carente, a vento flante, a vapore vi caloris dilatato, etc.

Advertendum 4º ordinem in genere nihil aliud esse quam rectam dispositionem causarum, mediorum et finium. Si hæc dispositio seu connexio in essentiis rerum spectetur, est ordo metaphysicus et invariabilis ; si in rerum corporearum existentiis consideretur, est ordo physicus ; si in liberis actibus, sive Dei, sive angelorum,

sive mentium humanarum, est ordo moralis. Ordo moralis potest esse vel religiosus, si cultum Dei respiciat; vel socialis, si relationes hominum secum habitantium dirigat; vel politicus, si publicæ auctoritatis et subditorum correlativa spectet officia.

Ordo metaphysicus, utpote æternus et invariabilis, est fundamentum ordinis tum physici, tum moralis: in cuncta rerum universitate perfecta existit subordinatio causarum, mediorum ac effectuum, ita ut omnia entia possibilia et existentia optime sibi sint concatenata.

Advertendum 5º triplicem supra dictum ordinem scientiae esse objectum: scientia igitur est metaphysica, physica vel moralis, juxta ordinem quem spectat et habet pro objecto. Quæ sola ratione cognoscuntur vel cognosci possunt objectum philosophie constituant; quæ vero revelatione divina nobis manifestantur, sunt objectum theologiae. Hinc duplex scientiae ordo, scilicet naturalis et supernaturalis, seu philosophia et theologia.

His prænotatis, quædam exponenda sunt axiomata, ad causam et effectum pertinentia, quæ in posterum nobis erunt utilia.

AXIOMA PRIMUM.

Causa prior est effectu.

Duplici modo aliquid dici potest altero prius vel posterius, scilicet, tempore et ratione. Illud prius est tempore, quod revera aliquo temporis intervallo ante alterum existit; sic parentes ante filios existunt, architectus ante ædificium, etc. Illud vero dicitur prius ratione, quod concipitur prius altero, quamvis prius tempore non existat. Ita sol prior est lumine.

Manifestum est causam debere esse priorem effectu, saltem prioritate rationis, ut sol respectu luminis.

AXIOMA SECUNDUM.

Nullus est effectus sine causa.

Eo ipso enim quod ens supponatur effectus, factum

vel productum fuit: porro quod factum vel productum fuit, supponit causam, ut patet. Ergo, etc.

AXIOMA TERTIUM.

Perfectiones effectus perfectiones causæ superare non possunt.

Si qua enim perfectio effectus perfectiones causæ superaret, existeret sine causa, quod absurdum est. Ergo, etc. Quidquid ergo perfectionis est in effectu, aliquo modo est in causa.

Tripiaci modo causa effectum suum continere potest, scilicet, formaliter, virtualiter et eminenter.

1º *Formaliter*, id est, juxta propriam illius formam; sic gallina continet ovum.

2º *Virtualiter*, quando nempe causa habet virtutem producendi effectum, illumque quodam modo, sapissime nobis ignoto, in se complectitur: sic architectus totum ædificium a se construendum aliquo modo in mente sua habet.

3º *Eminenter*, quando videlicet causa omnes effectus perfectiones quodam præstantiori modo nobis ignoto in se continet: sic Deus in se aliquo modo nobis impervio continet quicquid perfectionis habet mundus corporeus.

Duplex etiam distinguitur perfectio, *simplieiter dicta*, scilicet, quæ aliam majorem perfectionem non excludit, ut cogitatio et libertas; et alia *secundum quid*, quæ majorem excludit perfectionem; tale est corpus: perfectio est respectu nihili, sed imperfectio est respectu cogitationis quam excludit.

AXIOMA QUARTUM.

Nullum ens potest esse sui ipsius causa.

Tunc enim seipso esset simul prius et posterius; prius, quatenus causa, posterius, quatenus effectus, quod evidenter repugnat.

AXIOMA QUINTUM.

Duo entia non possunt esse sui invicem causæ.

Una enim causa non potest esse simul altera causa

prior ac posterior; v. g., repugnat Petrum esse patrem et filium ejusdem Pauli: attamen id eveniret, si duo entia essent sui invicem causæ. Ergo, etc.

Hinc in serie causarum productarum, quantumvis longa, semper necesse est ut prima existat extra seriem posita, alioquin vel existeret effectus sine causa, vel duo entia sibi invicem darent existentiam; quod pariter absurdum est.

Habilitas ad aliquid faciendum aut patiendum dicitur *potentia*. Distinguitur *potentia activa*, cuius exercitium est *actus*, et *potentia passiva*, quæ in patiendo aut recipiendo exercetur. Distinguuntur adhuc potestas completa, quæ scilicet in se habet quidquid necesse est ad agendum, et potestas incompleta; potestas naturalis, quæ excludit auxilium viribus naturæ superadditum, et potestas supernaturalis.

Hinc sequentia dicuntur axiomata.

AXIOMA PRIMUM.

A potentia ad actum non valet consecutio.

Ex eo quod enim homo potentiam pingendi habeat, inferri non potest illum pingere, piuissime aut picturum esse; similiter, ex eo quod res quæcumque sit possibilis, inferri non potest illam existere.

AXIOMA SECUNDUM.

Ab actu ad posse valet consecutio.

Ubi enim aliquid existit, certum est illud esse possibile.

AXIOMA TERTIUM.

Possibili posito in actu, nihil sequitur absurdum.

Enimvero facile concipitur nullam esse repugnantiam in eo quod possibile fingatur existere: ea suppositione facta, legitimæ deduci possunt conclusiones ope ratiocinii, perinde ac si res de facto existeret.

CAPUT TERTIUM.

DE VARIIS SPECIEBUS ENTIS.

Ens generaliter dividitur, 1° in substantiam et modum; 2° in finitum et infinitum; 3° in materiale et spirituale. De triplici hac divisione in triplici articulo dicemus.

ARTICULUS PRIMUS.

DE SUBSTANTIA ET MODO.

Substantia, ut jam diximus in Logica, est ens in se subsistens, et stans sub modis in ea residentibus; talis est homo.

Modus, e contra, est affectio vel qualitas necessario requirens subjectum cui inhæreat; v. g., color, figura.

Nihil aliud est quam substantia taliter vel taliter determinata, et sub quodam respectu peculiariter abstracte considerata; non autem *entitas* quædam in se a substantia distincta.

Inter modos alii sunt *essentiales*, alli *accidentales*. Sed notandum est nullam substantiam sine his aut illis modis existere posse, quia necessario, ut existat, determinata esse debet.

Substantia generatim dividitur 1° in *increatam* et *creatam*: *increata* ea est quæ nullam agnoscit causam; talis est solus Deus. Substantia *creata* est illa quæ agnoscit causam a qua existentiam accepit; tales sunt res omnes a Deo distinctæ, quæ ideo appellantur *creature*.

Dividitur 2° in *completam* et *incompletam*: est *completa*, si alteri a qua perficiatur non jungatur; hinc Petrus est substantia completa. Substantia *incompleta* dicitur, quando alteri jungitur et ab illa perficitur; tale est corpus humanum, quod animæ consortio perficitur, et seorsim sumptum est duntaxat pars hominis.

Substantia autem completa, si rationis sit expers, ut lapis et jumentum, vocatur *suppositum*, quia ponitur

sub modificationibus ipsi inh erentibus; v. g., arbor, equus, etc. sunt supposita; habent enim necessario quosdam existenti  modos quibus ab illis entibus distinguuntur.

Si vero substantia completa rationis sit particeps, dicitur a Latinis *persona*, et a Gr ecis *hypostasis*, ab  π , *sub et  t npi, sto vel sum*, propter rationem superius expositam, respectu substantiae et suppositi. Attamen vox *suppositum* est quodam modo generica, et de entibus ratione pollutibus, sicut de aliis dici potest; sed vox *persona* de entibus ratione destitutis nunquam dicitur; v. g., dici non potest de cane quod sit bona vel mala persona.

Multum igitur datur discrimen inter vocem *substantiam* et vocem *personam* vel *suppositum*: ad substantiam enim requiritur tantum ut ens in se subsistat, id est, non indigat subjecto in quo recipiatur; ad personam vero et suppositum requiritur insuper ut substantia sit completa, id est, alterius consortio non perficiatur, ac proinde ut functiones et operationes ejus ipsi, non autem alteri, tribuantur. Sic in homine, mens seorsim sumpta non est persona, quamvis sit rationalis, quia, sejuncta a corpore, non est completa. Hinc prodiit axioma istud: *Actiones sunt suppositorum*.

Suppositum et persona amittere possunt suam subsistentiam aut personalitatem, si nempe ali  uniantur substantiae qua perficiantur.

Sunt qui dicunt *personalitatem* nihil aliud esse quam negationem conjunctionis cum alia substantia perficiente; alii dicunt eam consistere in ultima forma qua substantia rationalis sit *sui juris* et principium suarum actionum.

An autem ultima h ec forma sit aliquid distinctum et perfectio specialis, vel an necessario oriatur ex negatione predicta, non definimus.

Tres sunt personae distinctae in Deo, quamvis unica sit substantia, quia h ec unica substantia tribus personis modo ineffabili communicatur, seu tres habet substantias realiter distinctas et personales. Contra vero in Christo tres sunt substantiae, divinitas, mens humana et corpus;

et unica persona, quia natura humana, ex anima et corpore conflata, Verbo divino hypostatice (id est personaliter) unitur, ab illo perficitur, et propriam subsistentiam personalem non habet, ut explicatur in Theologia. Unde actiones Christi ex natura humana procedentes, ut oratio, jejunium, passio, mors, etc., sunt in sensu stricto actiones personae Verbi seu Filii Dei; sicut in homine actus corporales, non corpori, sed ipsi personae tribuantur.

ARTICULUS SECUNDUS.

DE FINITO ET INFINITO.

Finitum et infinitum non habenda sunt tanquam species entis in genere: vel enim ens est *simpliciter*, et est infinitum; vel est *secundum quid*, et est finitum.

Quod percipimus, tanquam *ens simpliciter*, non est quid *abstractum*, sed ipsum infinitum, cuius, ut ostendemus infra, ipsamet idea existentiam supponit. Ens infinitum semper igitur remanet absolute distinctum a finito, ita ut nulla, unquam fieri possit comparatio de uno ad alterum.

Finitum sic dicitur, quia finem sive limitem habet; et infinitum ita appellatur, quia nullum agnoscit terminum. Cum autem ens quodlibet finem habeat, vel non habeat, et nullum intercedat medium, sequitur omne ens esse finitum vel infinitum.

Duplici modo considerari potest finitum, scilicet, ut concretum et singulare tales vel tales habens terminos; v. g., sexpeda; vel abstracte et ut generale: sub hoc respectu est ens cui aliqua deest perfectio, et dicitur finitum in genere.

Duplex similiter distinguitur infinitum, nempe, infinitum actu et infinitum potentia. Infinitum *actu* illud est quod tantum est et tam perfectum, ut nihil majus aut perfectius excogitari possit: talis est solus Deus, ut infra demonstratum sumus. Id vero nuncupatur infinitum *potentia*, quod nunquam tantum aut tam parvum excogitari potest, ut adhuc augeri vel minui non possit. Plura

hujus generis infinita agnoscunt mathematici et physici; qualia sunt progressio numerorum, sive crescens, sive decrescens, divisibilitas materiæ, velocitas motus, etc.

Adhuc distinguitur *indefinitum*, quod quidam immemrito ad infinitum referunt, et nihil est aliud nisi ens cuius limites non cognoscuntur vel non determinantur; unde ad infinitum potentia aliquoties accedit, et alias dubium et ignorantiam seu etiam abstractionem indicat.

Infinitum et *finitum* sub respectu rationis existentiae considerata, ad *Ens necessarium* et ad *ens contingens* reducuntur. *Ens necessarium* habet in seipso unde existat et est necessario: *ens contingens* autem non existit necessario et existentiam ab altero accipit. Demonstrabimus in Theodicea admittendum esse *Ens necessarium* infinitum, quod est Deus, et cætera omnia non esse nisi contingentia.

Inter se disputant metaphysici de modo quo infinitum *actu* a nobis percipiatur.

Res autem aliqua dupli modo a nobis cognosci potest, videlicet, positive et negative. Cognoscitur *positive*, quando in seipsa percipitur; cognoscitur vero *negative*, quando non in seipsa, sed ope alterius, cuius est negatio, apprehenditur; v. g., lux cognoscitur positive, et tenebræ cognoscuntur tantum negative, ut absentia lucis.

Certum est nos habere ideam *infiniti absoluti*. Vox enim ista non est apud nos sensu vacua; eam intelligimus; notionem infiniti ab aliis notionibus secernimus; quid ei conveniat vel repugnet concipimus. Ideam infiniti absoluti ab idea finiti, vel ab idea infiniti *potentia* optime distinguimus. Ergo, etc.

Positivam esse affirmarunt *Descartes*, *Malebranche*, *Fénelon*, *Bossuet*, card. *de Polignac* plurimique alii præstantiores philosophi. Juxta ipsos finitum in genere est duntaxat negatio infiniti, sicut tenebræ sunt negatio lucis, morbus negatio sanitatis, debilitas negatio fortitudinis et infinitum absolutum per ideam positivam cognoscitur, quod sic exprimit Bossuet, II. *Élém. t. viii*,

p. 6: « *On dit*: *Le parfait n'est pas*; *le parfait n'est qu'une idée de notre esprit qui va s'élevant de l'imparfait qu'on voit de ses yeux, jusqu'à une perfection qui n'a de réalité que dans la pensée*. C'est le raisonnement que l'imparfait voudrait faire dans son cœur insensé, qui ne songe pas que le parfait est le premier et en soi et dans nos idées, et que l'imparfait en toutes façons n'en est qu'une dégradation. *Dis-moi*, mon âme, comment entends-tu le néant, sinon par l'être? comment entends-tu la privation, si ce n'est par la forme dont elle prive? comment l'imperfection, si ce n'est par la perfection dont elle déchoit? »

Locke vero (lib. 2, c. 47) expresse dicit, et fuse probare intendit, ideam finiti, *sub ratione finiti* esse positivam, et infinitum negative tantum cognosci posse.

Si doctrinæ ejus attendatur, de solo infinito *potentia* loqui videtur: revera enim, cum, juxta ipsum, hæc idea non habeatur, nisi per abstractionem, applicari potest tantum infinito *potentia*.

Ad eamdem conclusionem necessario ducuntur omnes sensualistæ.

P. Buffier (*Traité des premières vérités*, 2e partie, ch. 12) contendit nullam, proprie loquendo, dari ideam accuratam infiniti *actu*, atque Deum ut infinitum *potentia* tantum cognosci, quia mens humana perfectiones infinitas concipere non potest. Sic cum ipso plures alii.

Jam ostendimus nos habere ideam infiniti absoluti illudque apprime ab infinito *potentia* distinguere. Eo ipso sententia P. Buffier manet confutata.

Dicimus autem hanc ideam esse positivam; exhibet enim perfectiones, imo omnimas perfectiones. Ergo omnem excludit limitem, omnem negationem, ut optime notat Bossuet supra citatus, ac proinde est positiva.

Hinc idea infiniti absoluti est omnium idearum prima, saltem ratione, et idea finiti, sive *in specie*, sive *in genere*, est secundaria: nam idea finiti etiam in genere, ideam limitis vel negationis importat.

Non negamus finitum in specie positive percipi posse, quatenus est quid positivum, neque contendimus ideam

infiniti ante omnem aliam ideam clare effulgere; sed dicimus eam in omni idea etiam finiti implicite contineri.

Inde non sequitur nos habere ideam adæquatam entis infiniti: sola enim facultas cognoscendi infinita omnes perfectiones entis absolute infiniti comprehendere potest, ac consequenter solus Deus. Aliud est igitur objectum intelligere, seu illud sibi repræsentare in mente, et aliud illud comprehendere, id est adæquate cognoscere.

Vox *infinitum*, quæ grammaticæ videtur negativa, logice est re ipsa positiva; nam finitum essentialiter est quid negativum, limitem aut negationem includens: unde infinitum absolutum, omnem limitem ac negationem includens, est realiter quid positivum, ut jam dictum est.

Idea autem infiniti, quam nulla creatura suppeditare, nec mens humana efformare potuit, non nisi ab ipso Deo in intellectu nostro fuit impressa, ut infra dicemus.

Hic forte esset logice locus de sublimi idea entis *simplicer*, seu infiniti absolute, disserendi, ac demonstrandi ex ea sola idea erui posse ipsius entis infiniti existentiam, unitatem, necessitatem, aliasque ejus perfectiones, propugnandi creationis possibilitatem, et confutandi obscuras ac perabsurdas Germanæ philosophiæ theorias.

Has autem gravis momenti quæstiones ad dissertationem sequentem remittendas ducimus.

ARTICULUS TERTIUS.

DE ENTE MATERIALI ET SPIRITUALI.

Ens materiale illud intelligitur quod essentialiter est iners et nullum habet in se principium activitatis.

Ens, e contra, spirituale est illud quod habet in se virtutem actionis; utrumque igitur a se invicem fundamentaliter discrepat.

Ens spirituale, seu activum vel cogitans, omnis aggregationis partium est expers, natura sua, ut, demonstrabimus in Psychologia.

Ens vero materiale, sub denominatione sua generali omnia complectitur corpora: porro corpora ex partibus coalescent et ideo sunt divisibilia. In hoc nulla difficultas.

Sed inter philosophos gravis exorta est quæstio, an scilicet materia sit divisibilis in infinitum, an vero resolvatur in elementa simplicia.

Multi cum cartesianis fortiter contendunt extensionem omni materiae quantumvis divisæ essentiali esse, præcipueque eorum rationes sunt sequentes: 1º Si extensio non esset materiae essentialis, dicendum fore elementa materiae esse simplicia: at illud dici non potest. Nam repugnat elementa omni extensione destituta, per aggregationem dare extensionem; imo simplicitas et aggregatio vel compositio sese mutuo excludunt. Ens simplex et ens simplex sunt duo entia simplicia: sed quomodo duo entia simplicia simul *adunata*, quæ vox implicare videtur, efficere possunt totum extensem? 2º Quod divisibile est dici non potest simplex: at materia semper est divisibilis. Quantumvis enim tenues supponantur partes ultimæ subdivisionis, sunt partes totius divisi: partes autem totius divisi concipiuntur extensæ ac divisibles. 3º Supponantur duæ lineæ parallelæ in infinitum protensæ et diagonalis in infinitum pariter gliscens, hæc diagonalis puncto in superiori parallelarum determinato æternaliter appropinquabit, illud tamen nunquam tangent, alioquin cessaret esse diagonalis. Ergo materia concipitur divisibilis in infinitum, ac proinde extensio ipsi est essentialis.

Leibnitz vero, P. Bozowitch, qui ejus sententiam amplexus, eum in quibusdam emendavit, et multi alii assertunt materiam resolvi in partes simplices, quas vocant *monadas*, hisque nituntur rationibus: 1º Numerus actu infinitus repugnat, ut infra notabimus: at si materia esset divisibilis in infinitum, dicendum esset dari numerum actu infinitum, nempe in quocunque corpore, quod, sive magnum, sive parvum, hic et nunc realiter contineret partes numero infinitas. Concipitur infinitum *potentia*,

sed in possibilibus, non vero in existentibus. 2º Non datur compositum sine elementis componentibus : attamen, in cartesianorum sententia, daretur compositum sine elementis componentibus : quæcumque enim fieret resolutio, nunquam inveniri possent elementa. 3º In cartesianorum sententia, infinitæ numero essent partes in cunctis corporibus, in minutissimis sicut in ingentibus, in minimis singulorum partibus, et tot essent infinita actu quo corpore, quo partes corporum. Porro hæc sunt absurdia.

Ad rationes adversariorum respondent : 1º Non repugnare extensionem, quæ partibus elementariis non convenit, ipsi partium collectioni convenire : nam fieri potest ut ipsa extensio nihil aliud sit quam hæc partium simplicium collectio sub aspectu particulari considerata. Extensio sic spectata explicari potest per relationem elementorum inter se, unde exsurgit quoddam systema appellatum materia vel corpus : quod, ex legibus a Deo positis, relationes, quas dicimus physicas, habere potest cum aliis ejusdem generis systematibus.

Quæ autem sit natura hujusmodi relationum materiam divisibilem constituentium, nos fugit. Sed quot sunt alia mysteria nobis impenetrabilia, quæ tamen admittimus quando eorum existentia demonstratur. Verum, positivis rationibus demonstratur sistema divisibilitatis materiæ in infinitum admetti non posse. 2º Secunda ratio ab adversariis allegata nullam vim habet, et ex modo dictis evanescit. 3º Argumenta ex mathematicis scientiis deducta non veniunt ad rem, quia illæ scientiæ non versantur circa res existentes, sed de possibilibus tantum disserunt : in possibilibus autem dantur numeri potentia infiniti, ut omnes fatentur. Ergo, etc.

Posterior hæc sententia, quatenus elementa simplicia admittit, probabilior nobis videtur, licet nondum omnes difficultates tollat. Quid vero sit sentendum de natura et proprietatibus horum elementorum non definimus. Philosophi huic opinioni adhærentes valde inter se scinduntur. Dicemus tantum paucissimos cum Leibnitz arbitri-

trari illas monades quadam perceptione esse præditas. Plerique eas habent ut prorsus irrationales, donatas vi quadam attractionis et repulsionis, etc.

Entia igitur generaliter sumpta non recte dividenter in simplicia et materialia seu extensa, bene vero, ut fecimus, in materialia et spiritualia, seu in inertia et activa.

Substantia spiritualis quadruplex distinguitur, scilicet Deus, Angelus, mens humana et anima belluina, de quibus seorsim infra dicetur. Hic de facto solum loquimur, non autem de possibilitate, quia varias discriminis ratios intrinsecas inter substautias spirituales possibles non novimus.

Substantia materialis multipliciter subdividitur, vide-licet 1º in corpora elementaria et corpora composita ; 2º in corpora solida, liquida et fluida, seu ea que dicuntur *gaz* ; 3º corpora solida dividuntur in animalia, vegetalia et mineralia, etc. Hæc ad physicos pertinent.

CAPUT QUARTUM.

DE PROPRIETATIBUS ENTIS.

Multa nimis subtilia et prorsus inutilia hic tractare olim solebant metaphysici; nos vero aliquas notiones tantum breviter exponemus.

Quæcumque ens in suo esse constituunt vocantur ejus proprietates, quia ipsi sunt propria. Aliæ sunt essentiales, sine quibus ens nec esse nec concipi potest, ut rotunditas in circulo; aliæ emanantes, quæ ex essentia entis necessario fluunt, ut æqualitas radiorum in circulo; et aliæ accidentiales, quæ ad essentiam rei non pertinent, nec ex essentia ejus necessario fluunt, v. g., existentia physica circuli, ejus materia, quantitas, locus, duratio, etc. Dicuntur etiam attributa essentialia, attributa derivata et accidentia.

Aliæ sunt absolutæ et aliæ relativæ : de his et illis quædam seorsim dicenda sunt.